

۱۱۵۸۱۲

دانشگاه بلوچستان

دانشکده جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی

پایان نامه کارشناسی ارشد در جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری

عنوان:

بررسی نقش منطقه آزاد تجاری - صنعتی در
توسعه توریسم منطقه ای؛ مطالعه موردی: منطقه
آزاد تجاری - صنعتی چابهار

استاد راهنما:

دکتر عیسی ابراهیم زاده

استاد مشاور:

خانم دکتر زهره هادیانی

تعمیر اطلاعات درک عملی بزرگ
تعمیر مدارک

۱۳۸۸ / ۲ / ۷

تحقیق و نگارش:

عبدالله آقاسی زاده

این پایان نامه از حمایت مالی معاونت پژوهشی دانشگاه سیستان و بلوچستان بهره مند شده است

اسفندماه ۱۳۸۷

۱۱۴۸۱۳

بسمه تعالی

این پایان نامه با عنوان بررسی نقش منطقه آزاد تجاری - صنعتی در توسعه توریسم منطقه ای؛ نمونه موردی: منطقه آزاد چابهار قسمتی از برنامه آموزشی دوره کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری توسط دانشجو عبدالله آقاسی زاده تحت راهنمایی استاد پایان نامه آقای دکتر عیسی ابراهیم زاده تهیه شده است. استفاده از مطالب آن به منظور اهداف آموزشی با ذکر مرجع و اطلاع کتبی به حوزه تحصیلات تکمیلی دانشگاه سیستان و بلوچستان مجاز می باشد.

عبدالله آقاسی زاده

این پایان نامه در واحد درسی شناخته می شود و در تاریخ ۱۳۹۷/۱۲/۲۸ توسط هیئت داوران بررسی و درجه عالی به آن تعلق گرفت.

نام و نام خانوادگی	امضاء	تاریخ
استاد راهنما:		
دکتر عیسی ابراهیم زاده		
استاد راهنما:		
دکتر زهره هادیانی		
استاد مشاور:		
دکتر سیروس شفق		
داور ۱:		
دکتر حسین یغفوری		
داور ۲:		
نماینده تحصیلات تکمیلی:		
آقای محمد رضا پودینه		

تعهدنامه اصالت اثر

اینجانب عبدالله آقاسی زاده تأیید می‌کنم که مطالب مندرج در این پایان‌نامه حاصل کار پژوهشی اینجانب است و به دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این نوشته از آن استفاده شده است مطابق مقررات ارجاع گردیده است. این پایان‌نامه پیش از این برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است.

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه سیستان و بلوچستان می‌باشد.

عبدالله آقاسی زاده

امضاء

تقدیم به:

پدرم، کوه استوار

مادرم، اسوهٔ محبت و ایثار

خواهر و برادران عزیزم

و

عزیزان دلبندم:

هستای، نگین و نگار

سپاسگزاری

حمد و سپاس می نمایم خدای خویش را که به لطف بی کرانش گامی دیگر در جهت تحصیل علم و دانش و معرفت برداشتم و درود بر خاتم فرستادگانش محمد مصطفی (ص) که طلب علم را واجب و زکاتش را نشر آن قرار داد.

بی شک کسی که سپاسگزار خلق نباشد ثناگوی خالق نیز نخواهد بود. پس بر خود فرض می دانم تا سپاس و امتنان خود را از تمامی کسانی که بنده را در تمام مراحل تحصیل و نگارش این رساله یاری کرده اند اعلام دارم. قبل از همه بوسه می زنم بر دستان پدر و مادر عزیزم که دستان گرمشان تکیه گاه و یادشان همواره مایه ی امیدواریم بوده است.

از استاد فرزانه و بزرگوارم جناب آقای دکتر عیسی ابراهیم زاده که نه تنها راهنمای رساله ی بنده، بلکه راهنما و استاد زندگی بنده نیز بوده اند، کمال تشکر و امتنان را دارم. همین طور از اساتید گرانقدر خانم دکتر زهره هادیانی و آقای مهندس علی مصطفی زاده به پاس راهنمایی و پشتیبانی هایشان سپاسگزاری می نمایم.

از آقایان دکتر سیروس شفقی و دکتر حسین یغفوری اعضای محترم هیات داوران و جناب آقای محمدرضا پودینه نماینده محترم تحصیلات تکمیلی و همچنین از آقایان دکتر فرامرز بریمانی، دکتر حسین نگارش، دکتر مهدی کاظمی و دکتر علی حاجی نژاد که از محضرشان علم آموزی کردم، تشکر و قدردانی می کنم.

همچنین از

همکلاسی هایم:

آقایان حسین زمانی، مصطفی صیدی، محمد علی حبیبی، حسین رحمانی فر، علمدار عبداللہی، بهنام یوسفی و خانم ها الهام ایزدفر و مریم احمدی

و دوستان عزیزم:

آقایان علی اعتصام، صادق فتاحی (وحید)، رشید عباسپور، مجتبی صالح پور، کاظم حبیب زاده، سید روح الله یداللهی، سیاوش پاکدامن، حسین رستگار، امین باشی، دکتر مجید قشنگ، دکتر حسین یاراحمدی، محسن بمانی، ابوالفضل کهکی، هاشم ملکشاهی، یحیی نظیف، هادی جانپور و سایر عزیزانی که همراه من بوده اند و به علت عدم حضور ذهن اسامی آنها ذکر نشد مراتب سپاس و تشکر خود را اعلام می دارم.

عبدالله آقاسی زاده

چکیده:

توسعه اقتصادی نیازمند سرمایه گذاری در بخش ها و فعالیت های مختلف اقتصادی است. بدون سرمایه گذاری در طرح های زیربنایی و روبنایی نمی توان انتظار گسترش اشتغال، تولید و رفاه اقتصادی را داشت. امروزه بسیاری از کشورهای جهان، تمایل شدیدی به جذب سرمایه های خارجی پیدا کرده اند. یکی از راه های مفید و مناسب بدین منظور ایجاد مناطق پردازش صادرات یا مناطق آزاد تجاری- صنعتی است. با توجه به اهداف اولیه ایجاد مناطق آزاد که مبتنی بر پیشرفت نواحی عقب مانده با توجه به توان های بالقوه منطقه ای و در راستای توسعه اقتصاد ملی است، می توان از گردشگری به عنوان راهبردی جهت رسیدن به هدف مذکور، نام برد. سازمان منطقه آزاد تجاری- صنعتی چابهار یکی از مناطق آزاد کشور است که در راستای سیاست کاهش اتکا به اقتصاد نفت و تکیه بر منابع غیر نفتی، بهره گیری از توانمندی های منطقه ای، جلب سرمایه های خارجی، ایجاد اشتغال و بالاخره توسعه اقتصادی جنوب شرق ایران به عنوان منطقه آزاد تجاری- صنعتی انتخاب شده است. یکی از راهبردهای منطقه آزاد چابهار برای رسیدن به اهداف از پیش تعیین شده، توسعه گردشگری است. در این پژوهش به بررسی نقش منطقه آزاد چابهار در توسعه توریسم منطقه ای چابهار و بررسی مجموعه اقدامات منطقه آزاد در زمینه توسعه گردشگری منطقه از بدو تاسیس (۱۳۷۲) تا به حال و یافتن راه حلی به منظور بهبود کارکرد منطقه آزاد پرداخته شده است. بدین منظور ضمن مطالعه نظریات پایه ای در زمینه مناطق آزاد و گردشگری، با استفاده از رویکرد سیستمی چهارچوب مفهومی تحقیق تدوین شد. نتایج حاصل از بررسی ها و تحلیل ها نشان دهنده آن است که منطقه چابهار با ۲۲۸ جاذبه گردشگری که بیش از ۷۴ مورد آن جاذبه طبیعی، ۴۴ مورد جاذبه فرهنگی- تاریخی و ۱۱۰ مورد جاذبه انسان ساخت در زمینه گردشگری از توانایی بالایی جهت تبدیل شدن به یک منطقه گردشگری و تفریحی برخوردار است. با این وجود زیر ساخت ها و برنامه های موجود، نتوانسته با نیازها و ضرورت های به فعلیت رساندن این توانمندی ها فراهم و گسترش یابد زیرا تجزیه و تحلیل داده های بدست آمده نشان داد که منطقه آزاد تجاری- صنعتی چابهار در پیشبرد اهداف گردشگری و جذب گردشگر نتوانسته به موفقیت چشمگیری دست یابد، به علاوه در زمینه هماهنگی و همراه کردن مردم و مسئولین و سایر ارگان های مرتبط با گردشگری در اجرای برنامه های توسعه گردشگری، سازمان نتوانسته موفق عمل کند.

واژگان کلیدی: برنامه ریزی منطقه ای، منطقه آزاد تجاری- صنعتی، گردشگر، توسعه گردشگری.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

	فصل اول: طرح تحقیق و روش شناسی آن.....	۱
۱-۱	تعریف مسأله و بیان سؤالهای اصلی تحقیق.....	۲
۲-۱	سابقه و ضرورت انجام تحقیق.....	۴
۳-۱	اهداف تحقیق.....	۵
۴-۱	کاربردهایی که از انجام این تحقیق متصور است.....	۶
۵-۱	استفاده کنندگان از نتایج پایان نامه.....	۶
۶-۱	سوالات تحقیق.....	۶
۷-۱	فرضیات تحقیق.....	۷
۸-۱	نوآوری طرح.....	۷
۹-۱	روش شناسی تحقیق.....	۷
۱۰-۱	طبقه بندی روش های تحقیق.....	۸
۱۱-۱	مطالعات مربوط به شناخت مبانی نظری تحقیق.....	۱۰
۱۲-۱	جامعه آماری.....	۱۰
۱۳-۱	شیوه نمونه گیری و روش برآورد حجم آن.....	۱۰
۱۴-۱	حجم نمونه.....	۱۱
۱۵-۱	رویکرد های تعیین حجم نمونه.....	۱۱
۱۶-۱	روش تجزیه و تحلیل داده ها.....	۱۲
۱۷-۱	روش بررسی فرضیات.....	۱۲
۱۸-۱	روش انجام تحقیق.....	۱۳
۱۹-۱	روش و ابزار گردآوری اطلاعات.....	۱۳
۲۰-۱	تعاریف و مفاهیم اژگان.....	۱۳
۱۷	فصل دوم: مناطق آزاد و توریزم؛ مبانی نظری و کارکردها.....	۱۷
۱-۲	منطقه آزاد.....	۱۹
۱-۱-۲	تاریخچه و مفهوم مناطق آزاد.....	۱۹
۲-۱-۲	مبانی نظری و اهداف تجارت آزاد و ایجاد مناطق آزاد.....	۲۲
۴-۱-۲	علل شکست و ناکامی برخی از مناطق آزاد.....	۲۵
۵-۱-۲	پیش نیازهای لازم برای تأسیس مناطق آزاد.....	۲۶
۶-۱-۲	ابزارهای تشویقی به منظور جلب سرمایه های خارجی در مناطق آزاد.....	۲۶

۲۶.....	۷-۱-۲ منافع مناطق آزاد برای سرمایه‌گذاری خارجی
۲۷.....	۸-۱-۲ عوامل اساسی در موفقیت منطقه آزاد
۲۸.....	۹-۱-۲ عملکرد مناطق آزاد در سایر کشورها و سیر تحول آنها
۲۹.....	الف) ترکیه.....
۳۶.....	ب) امارات متحده عربی.....
۴۲.....	۱۰-۱-۲ مناطق آزاد در ایران.....
۴۶.....	۱۱-۱-۲ منطقه آزاد تجاری-صنعتی کیش.....
۵۴.....	۱۲-۱-۲ منطقه آزاد تجاری-صنعتی قشم.....
۶۲.....	۱۳-۱-۲ مقایسه کلی مناطق آزاد امارات و ترکیه با مناطق آزاد ایران.....
۶۶.....	۲-۲ گردشگری.....
۶۶.....	۱-۲-۲ تعاریف و مفاهیم گردشگری.....
۶۷.....	۲-۲-۲ تاریخچه گردشگری.....
۶۸.....	۳-۲-۲ گونه شناسی توریسم.....
۶۹.....	۳-۲-۲ ویژگی های صنعت گردشگری.....
۷۰.....	۴-۲-۲ اجزاء و ارکان گردشگری.....
۷۰.....	۵-۲-۲ انگیزه های گردشگری.....
۷۱.....	۶-۲-۲ جاذبه های گردشگری.....
۷۲.....	۷-۲-۲ خدمات مورد نیاز گردشگری.....
۷۲.....	۸-۲-۲ عوامل موثر بر صنعت گردشگری.....
۷۲.....	۹-۲-۲ رویکردهای موجود در برنامه ریزی گردشگری.....
۷۴.....	۱۰-۲-۲ عناصر صنعت گردشگری.....
۷۶.....	۱۱-۲-۲ گردشگری پایدار.....
۷۷.....	۱۲-۲-۲ اثرات صنعت گردشگری.....
۸۴.....	۱۴-۲-۲ وضعیت فعلی توریسم در جهان.....
۸۸.....	۱۵-۲-۲ چشم انداز صنعت جهانگردی جهان در سال ۲۰۲۰.....
۹۰.....	۱۶-۲-۲ توریسم در ایران.....
۹۴.....	۱۷-۲-۲ گردشگری سیستان و بلوچستان.....
۹۶.....	فصل سوم: بنیان های انسانی-اقتصادی و چشم انداز توریسم در چابهار.....
۹۷.....	۱-۳ چابهار.....
۹۹.....	۲-۳ اقلیم.....
۱۰۰.....	۳-۳ پوشش گیاهی.....
۱۰۱.....	۴-۳ موقعیت استراتژیکی چابهار.....
۱۰۱.....	۵-۳ اهمیت اقتصادی.....
۱۰۱.....	۶-۳ موقعیت ترانزیتی.....
۱۰۳.....	۷-۳ خصوصیات ویژه چابهار.....
۱۰۴.....	۸-۳ تاریخچه تاسیس منطقه آزاد چابهار.....
۱۰۵.....	۹-۳ موقعیت جغرافیایی منطقه آزاد تجاری-صنعتی چابهار.....

۱۰-۳	ویژگی های منطقه آزاد تجاری- صنعتی چابهار	۱۰۶
۱۱-۳	چشم انداز منطقه آزاد چابهار	۱۰۷
۴-۱۱-۳	مراحل راهبردی توسعه منطقه آزاد	۱۰۹
۱۲-۳	پیکره بندی منطقه آزاد تجاری- صنعتی چابهار	۱۰۹
۱۳-۳	میزان و نوع گردشگر	۱۱۰
۱۵-۳	اثرات منطقه آزاد بر صنعت گردشگری	۱۱۳
۱۶-۳	اثرات صنعت توریسم در مناطق آزاد	۱۱۴
۱۷-۳	تاسیسات زیربنایی چابهار	۱۱۸
۱-۱۱۸	بنادر تجاری موجود چابهار	۱۱۸
۲-۱۱۸	بنادر صیادی موجود چابهار	۱۱۸
۳-۱۱۹	کارخانه آب شیرین کن	۱۱۹
۴-۱۱۹	زیر ساخت های حمل و نقل	۱۱۹
۱۸-۳	جاذبه های گردشگری چابهار	۱۲۴
۱۳۰	فصل چهارم: تجزیه و تحلیل یافته ها و بررسی فرضیه ها	۱۳۰
۱-۴	مقدمه	۱۳۱
۲-۴	تهیه پرسش نامه و مشخصات پاسخ گویان به پرسشنامه ها	۱۳۲
۴-۴	آزمون T	۱۳۵
۵-۴	فراوانی پاسخ ها	۱۳۷
۶-۴	نتایج تحلیلی حاصل از پاسخ های داده شده به سوالات اصلی پرسشنامه	۱۴۰
۷-۴	تحلیل رگرسیون و رتبه بندی عوامل موثر در توسعه گردشگری در چابهار	۱۴۱
۸-۴	راهبردهای توسعه گردشگری در چابهار	۱۴۵
تکنیک SWot		۱۴۶
ج) تدوین راهبرد		۱۴۷
تدوین راهبردهای توسعه فعالیت های گردشگری چابهار		۱۵۶
۹-۴	نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل یافته ها	۱۵۸
۱۰-۴	بررسی فرضیات	۱۶۳
۱۱-۴	پیشنهادات	۱۶۶
۱۶۹	مراجع	۱۶۹
۱۷۸	پیوست ها	۱۷۸
۱۷۹	پیوست (الف): پرسش نامه	۱۷۹

فهرست جداول

عنوان	صفحه
جدول (۱-۲) اصطلاحات مرکز بررسی شرکت های فرامیلتی برای منطقه آزاد.....	۲۱
جدول (۲-۱-۲) اسامی هتل های کیش در سال ۱۳۸۶.....	۵۱
جدول (۳-۲-۲) اسامی رستوران های کیش در سال ۱۳۸۶.....	۵۲
جدول (۴-۱-۲) اسامی بازارها و مجتمع های تجاری کیش.....	۵۳
جدول (۵-۱-۲) بنادر و اسکله های کیش.....	۵۳
جدول (۶-۱-۲) اسامی آژانس های مسافرتی قشم.....	۵۸
جدول (۷-۱-۲) اسامی هتل های قشم در سال ۱۳۸۶.....	۶۰
جدول (۸-۱-۲) اسامی مهمان پذیرهای قشم در سال ۱۳۸۶.....	۶۰
جدول (۹-۱-۲) اسامی رستوران های قشم.....	۶۱
جدول (۱۰-۱-۲) اسامی بازارهای قشم در سال ۱۳۸۶.....	۶۱
جدول (۱-۲-۲) عناصر صنعت گردشگری (سی سا).....	۷۵
جدول (۲-۲-۲) عناصر صنعت گردشگری (سینکالر و استبلر).....	۷۵
جدول (۳-۲-۲) تعداد گردشگران دریافتی قاره ها به تفکیک سال های مختلف.....	۸۵
جدول (۵-۲-۲) گردشگران بین المللی ورودی به مناطق جهان.....	۸۶
جدول (۶-۲-۲) تعداد گردشگر و درآمد دریافتی از گردشگری در آسیای جنوبی.....	۸۸
جدول (۷-۲-۲) حجم تقاضای گردشگر ورودی به استان سیستان و بلوچستان.....	۹۵
جدول (۱-۳) مشخصات دمایی چابهار ۱۳۸۶.....	۱۰۰
جدول (۱-۳) پیکره بندی منطقه آزاد چابهار.....	۱۰۹
جدول (۳-۳) تعداد مسافر جابجا شده به تفکیک نوع وسیله و درون و برون استانی از مقصد چابهار:.....	۱۱۱
جدول (۴-۳) تعداد مسافر جابجا شده از شهرستان های مختلف استان سیستان و بلوچستان به مقصد چابهار در سال ۱۳۸۶.....	۱۱۱
جدول (۵-۳) تعداد کارت های مسافری صادره در طی سال های ۱۳۷۲ تا سال ۱۳۸۶.....	۱۱۲
جدول شماره (۶-۳) اسامی سفرگذاری های چابهار با آدرس آنها در سال ۱۳۸۶.....	۱۲۰
در جدول (۷-۳) شرکت ها و موسسات مسافربری شهرستان چابهار در سال ۱۳۸۶.....	۱۲۱
جدول (۸-۳) اسامی مجتمع های اداری و تجاری منطقه آزاد در سال ۱۳۸۷.....	۱۲۲
جدول (۹-۳) مشخصات هتل ها و مهمان پذیرهای چابهار در سال ۱۳۸۷.....	۱۲۳
جدول (۱۰-۳) آدرس و نام رستوران های چابهار در سال ۱۳۸۷.....	۱۲۳
جدول (۱۱-۳) واحد های پذیرائی بین راهی در سال ۱۳۸۷.....	۱۲۴
جدول (۱۲-۳) مجتمع های خدماتی- رفاهی بین راهی در مسیر چابهار در سال ۱۳۸۶.....	۱۲۴
جدول (۱-۴) نتایج آزمون آلفای کرانباخ.....	۱۳۴
جدول شماره (۳-۴) عملکرد کلی منطقه آزاد در مورد توسعه گردشگری چابهار با توجه به امتیازهای بدست آمده از آزمون T.....	۱۳۷

- جدول (۴-۴) رتبه بندی عوامل موثر بر توریسم حاصل از پرسش نامه گروه اول..... ۱۴۳
- جدول (۵-۴) رتبه بندی عوامل موثر بر توریسم حاصل از پرسش نامه گروه دوم..... ۱۴۴
- جدول (۶-۴) راهبردهای چهارگانه بر اساس تحلیل SWOT..... ۱۴۷
- جدول شماره (۷-۴) خلاصه تجزیه و تحلیل عوامل خارجی (EFAS)..... ۱۴۹
- ادامه جدول (۷-۴) خلاصه تجزیه و تحلیل عوامل خارجی (EFAS)..... ۱۴۹
- جدول شماره (۸-۴) خلاصه تجزیه و تحلیل عوامل داخلی (IFAS)..... ۱۵۱
- ادامه جدول (۸-۴) خلاصه تجزیه و تحلیل عوامل داخلی (IFAS)..... ۱۵۲
- جدول (۹-۴) خلاصه تجزیه و تحلیل عوامل استراتژیک..... ۱۵۳
- جدول (۱۰-۴) اولویت بندی نهایی عوامل موثر در توسعه توریسم منطقه آزاد چابهار..... ۱۵۵

فهرست شکل ها

صفحه	فهرست
۹	شکل (۱-۱) مراحل مختلف انجام تحقیق (تحقیقات میدانی محقق).....
۱۰	شکل (۳-۱) مقیاس رتبه ای لیکرت.....
۲۸	شکل (۱-۲) عوامل اساسی در موفقیت مناطق آزاد.....
۲۹	شکل (۲-۲) نقشه موقعیت نمونه مناطق آزاد مورد بررسی در مبانی نظری.....
۷۳	شکل (۳-۲) چارچوب کارکردی فرآیند گردشگری.....
۸۲	شکل (۴-۲) مدل گردشگری و محیط.....
۸۵	شکل (۵-۲) نمودار هدف از مسافرت.....
۸۶	شکل (۶-۲) نمودار طریقه مسافرت در جهان.....
۸۷	شکل (۷-۲) حجم گردشگران بین المللی در سال ۲۰۰۶.....
۸۷	شکل (۸-۲) نمودار درآمد گردشگری در سال های ۶-۲۰۰۵.....
۸۹	شکل (۹-۲) گردشگری در سال ۲۰۲۰ به تفکیک قاره ها.....
۸۹	شکل (۱۰-۲) نوع گردشگری در سال ۲۰۲۰.....
۹۳	شکل (۱۱-۲) نوع فعالیت گردشگری در ایران.....
۹۴	شکل (۱۲-۲) نمودار دریافتی گردشگری در منطقه هفت کشور.....
۹۵	شکل (۱۳-۲) ورودی گردشگر به سیستان و بلوچستان به تفکیک شهرستان.....
۹۷	شکل (۱-۳) عکس هوایی از خلیج چابهار.....
۹۹	شکل (۲-۳) موقعیت جغرافیایی منطقه آزاد چابهار.....
۱۰۳	شکل (۳-۳) توسعه ترانزیتی محور شرق از مسیر چابهار.....
۱۰۶	شکل (۴-۳) خط مشی اساسی منطقه آزاد.....
۱۱۶	شکل (۵-۳) نمایی از دانشگاه بین المللی چابهار.....
۱۲۷	شکل (۶-۳) کوه گل فشان بندر تنگ؛ چابهار.....
۱۲۸	شکل (۷-۳) قلعه تاریخی پرتغالی ها و مقبره سید غلام رسول.....
۱۳۸	شکل (۱-۴) وضعیت سطح سواد پاسخ گویان گروه اول (مردم).....
۱۳۹	شکل (۲-۴) وضعیت سواد در پاسخ گویان گروه دوم (مسئولین).....
۱۳۶	شکل (۳-۴) نمودار میزان تاثیرگذاری مولفه ها بر توسعه گردشگری چابهار در آزمون T.....
۱۳۸	شکل (۴-۴) فراوانی های مربوط به موفقیت منطقه آزاد در جلب گردشگر.....
۱۳۸	شکل (۵-۴) موفقیت منطقه آزاد در همراه کردن سازمان ها و دیگر در برنامه های گردشگری.....
۱۳۹	شکل (۶-۴) فراوانی های مربوط به موفقیت منطقه آزاد در جلب نظر مردم و مدیران درباره برنامه های گردشگری.....
۱۴۰	شکل (۷-۴) فراوانی های مربوط موفقیت منطقه آزاد در تبلیغات و شناساندن قابلیت های گردشگری منطقه.....

فصل اول

طرح تحقیق و روش شناسی آن

۱-۱ تعریف مسأله و بیان سؤال های اصلی تحقیق

ساختار اقتصادی ایران بعد از اکتشاف و بهره برداری از منابع نفتی به شدت متکی به صادرات نفت و درآمد ارزی حاصل از آن بوده است و تلاش های صورت گرفته برای خروج از این وضعیت و اتخاذ سیاست های اقتصادی غیرنفتی نتیجه چندانی در بر نداشته است. در سال های اخیر کوشش های تازه ای در جهت توجه به صادرات غیر نفتی و کسب درآمد ارزی از طرق دیگر به عمل آمد که از آن جمله تصمیم برای ساخت چند منطقه آزاد در برنامه اول توسعه بوده است.

توسعه اقتصادی (در هر کشوری) نیازمند سرمایه گذاری در بخش ها و فعالیت های مختلف اقتصادی است. بدون سرمایه گذاری در طرح های زیربنایی و رونمایی نمی توان انتظار گسترش اشتغال، تولید و رفاه اقتصادی را داشت. امروزه بسیاری از کشورهای جهان، تمایل شدیدی به جذب سرمایه های خارجی پیدا کرده اند. یکی از راه های مفید و مناسب بدین منظور ایجاد مناطق پردازش صادرات یا مناطق آزاد تجاری- صنعتی است (شاکری و سلیمی، ۱۳۸۵: ۱).

مناطق آزاد از پدیده های نادری هستند که امروزه به عنوان رویای گروهی از برنامه ریزان و راه میان بر برای تحقق اهداف برنامه های توسعه ملی، مطرح می باشند. برای مناطق آزاد تجاری مزایایی عنوان شده است، که برخی از آنها مخصوص شرایط مکانی خاص و بعضی دیگر حالت کلی دارد. بر این اساس هر کشور مزیت خاصی را بیش از دیگر مزیت ها مد نظر قرار داده و کوشش و حمایت های خود را در آن قسمت متمرکز کرده است. این مزایا عبارتند از:

۱) اشتغال؛

۲) تأمین درآمد های ارزی از طریق ایجاد ارزش افزوده؛

۳) ارتقاء و توسعه فعالیت های تولیدی با جهت گیری صادراتی، سرمایه گذاری های خارجی و بهره گیری از سرمایه- های سرگردان داخلی؛

۴) دستیابی به دانش فنی و تکنولوژی و ارتقاء سطح مهارت های کارگری و همچنین مدیریت های کارگری و بازرگانی؛

۵) توسعه ناحیه ای و محرومیت زدائی از مناطق مرزی یا ساحلی که امکان رشد و توسعه را به صورت بالقوه دارند؛

۶) ایجاد یک الگوی (توسعه ای) کوچک و مناسب با توجه به نیروی کار و توان اقتصاد داخلی؛

۷) استفاده از مشاغل جانبی ایجاد شده (www.freezone.ir).

این مناطق در صورت موفقیت نقش غیر قابل انکاری در جذب سرمایه و تکنولوژی، ایجاد اشتغال، کاهش واردات، افزایش صادرات، دگرگونی بافت اجتماعی مناطق محروم، تغییر جهت مثبت در مهاجرت و جلب توریست داخلی و خارجی خواهد داشت.

با توجه به اهداف اولیه ایجاد مناطق آزاد که مبتنی بر پیشرفت نواحی عقب مانده با توجه به توان های بالقوه منطقه ای و در راستای توسعه اقتصاد ملی است، می توان از گردشگری تجاری به عنوان استراتژی جهت رسیدن به هدف مذکور، نام برد. امروزه در دنیا صنعت گردشگری یکی از منابع مهم درآمدزایی و اشتغال و در عین حال از عوامل موثر در تبادلات فرهنگی بین کشورها محسوب می شود. صنعت توریسم در حال حاضر به یکی از بزرگ ترین و مهم ترین بخش های اقتصادی تبدیل شده است و کارشناسان، رشد چشمگیری برای آینده این صنعت پیش بینی می کنند. از این رو بررسی و مطالعه این صنعت از جهات مختلف می تواند در راستای توسعه اقتصاد ملی و در نهایت بهبود و ارتقاء کیفیت زندگی نواحی مختلف کشور موثر واقع شود.

اینک در شروع قرن بیست و یکم صنعت گردشگری (توریسم) به یکی از پر درآمدترین صنایع دنیا تبدیل شده است و رقابت فشرده ای در بین بسیاری از کشورهای جهان برای جذب جهانگردان به چشم می خورد. امروزه صنعت توریسم به عنوان صنعتی پویا و با ویژگی های منحصر بفرد، بخش مهمی از فعالیت های اقتصادی و تولیدی کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه را به خود اختصاص داده است. به طوری که براساس یک پیش بینی انجام شده توسط سازمان جهانگردی در سال ۲۰۲۰ حدود یک میلیارد و پانصد و شصت میلیون نفر به گردشگری خواهند پرداخت و درآمدهای ناشی از گردشگری بین المللی در این سال به یک ونیم تریلیون دلار خواهد رسید (unwto, 2007:11). از جمله اقداماتی که هم در کشورهای توسعه یافته و بعضا در حال توسعه برای تحقق توسعه پایدار و کاستن از فشارهای اقتصادی- اجتماعی و زیست محیطی انجام می گیرد، اجرای برنامه های توسعه گردشگری در سطوح محلی، ملی و بین المللی می باشد. سرمایه گذاری در صنعت گردشگری دارای نتایج اقتصادی، اجتماعی و کالبدی است که اثرات آن را می توان در سطوح محلی، ملی و بین المللی در ایجاد بازار کار (اشتغال)، متعادل کردن درآمد، ایجاد درآمد ارزی، جذب سرمایه های سرگردان و به جریان انداختن آن در سرمایه گذاری سالم و بهره گیری از منابع راکد مانده و غیره مشاهده کرد (کردی، ۱۳۸۱: ۴).

به طور کل می توان منافع زیر را در توریسم جستجو کرد:

۱) توسعه زیر ساخت ها، حمل و نقل، انرژی و ارتباطات.

۲) جذب سرمایه های خارجی بطور مستقیم و غیر مستقیم.

۳) هموار سازی بستر برای افزایش درآمد های ملی، توسعه فرصت های شغلی و ایجاد تحول مثبت در سایر بخش های اقتصادی.

۴) بهبود استانداردهای زندگی.

۵) فراهم آوردن زمینه مناسب برای توسعه و حمایت صنایع، کشاورزی و غیره (مراسلی، ۱۳۷۴: ۴۲).

در صورت برنامه ریزی و توسعه از پیش اندیشیده شده، گردشگری قادر است منافع مستقیم و غیر مستقیم اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و محیطی را ایجاد و سهم قابل توجهی را در توسعه ملی ایفا نماید. به عبارتی به بهبود شاخص های عدالت اجتماعی، ارتقا سطح زندگی، رفاه عمومی و تعادل و توازن منطقه ای منجر گردد. در برخی موارد کارشناسان اقتصاد منطقه ای، گردشگری را به عنوان تنها عامل استقرار منابع و توسعه مناطق کمتر توسعه یافته پنداشته اند (معصومی، ۱۳۸۵: ۱۰).

منطقه چابهار در منتهی الیه جنوب شرقی ایران، در کنار دریای عمان واقع است و می تواند کشورهای آسیای مرکزی را به آب های بین المللی اقیانوس هند متصل کند. با توجه به وفور منابع آبی، موقعیت جغرافیایی، آب و هوای منحصر به فرد و برخورداری از جاذبه های فرهنگی و محیطی چابهار، این منطقه پتانسیل لازم برای تبدیل شدن به یک منطقه ترانزیتی، صنعتی و توریستی را داراست. این شهرستان با ۲۲۸ مورد جاذبه ثبت شده که شامل: ۷۴ مورد جاذبه طبیعی، ۴۴ مورد جاذبه فرهنگی- تاریخی و ۱۱۰ مورد جاذبه انسان ساخت (ابراهیم زاده و دیگران، ۱۳۸۶: ۲۳-۳۲) می تواند به یکی از مناطق جذاب برای گردشگران داخلی و خارجی تبدیل شود.

منطقه چابهار در راستای اهداف سیاست اقتصادی کشور بر مبنای کاهش اتکا به اقتصاد نفت و تکیه بر منابع غیر نفتی، بهره گیری از توانمندی های منطقه ای، جلب سرمایه های خارجی، ایجاد اشتغال و بالاخره توسعه اقتصادی جنوب شرق ایران به عنوان منطقه آزاد تجاری- صنعتی انتخاب شد (بیک محمدی، ۱۳۷۸: ۲۳).

۱-۲ سابقه و ضرورت انجام تحقیق

از آنجا که تعریف و کاربرد های مناطق آزاد در اکثر کشورهای جهان با آن چه که در مناطق آزاد ایران صورت می گیرد، متفاوت به نظر می رسد و علاوه بر آن در مناطق آزاد ایران چندین هدف در دستور کار قرار گرفته

است. طبق بررسی های به عمل آمده از سوی نگارنده تا به حال کمتر پژوهشی با این عنوان در دنیا و ایران صورت گرفته است، لذا این پژوهش می تواند سنگ بنای تحقیقات بعدی در این زمینه باشد. لیکن در زمینه های توریسم و مناطق آزاد به طور جداگانه کارهای زیادی انجام شده که به بعضی از آنها که تا حدودی با این موضوع در ارتباط هستند به شرح ذیل اشاره می کنیم:

« مقاله آقای سید ابراهیم ابراهیمی درباره نقش مناطق آزاد در توسعه اقتصاد ملی و توریسم در جلد ۱ مجموعه مقالات نخستین همایش جهانگردی و جمهوری اسلامی ایران در کیش در سال ۱۳۷۶»، « پایان نامه کارشناسی ارشد خانم مریم جواهری در دانشگاه علوم و فنون مازندران در سال ۱۳۷۸ با موضوع بررسی و تحلیل عوامل افزایش جذب توریست در منطقه آزاد کیش به منظور توسعه اقتصادی منطقه»، « پایان نامه کارشناسی ارشد آقای سید مهدی حسینی در دانشگاه تربیت مدرس در سال ۱۳۷۸ با موضوع ارزیابی عملکرد اقتصادی مناطق آزاد ایران؛ تحلیل هزینه- فایده (مطالعه موردی چابهار)»، « پایان نامه کارشناسی ارشد آقای علی رضا شهبخش در دانشگاه سیستان و بلوچستان در سال ۱۳۸۱ با موضوع بررسی تاثیر منطقه آزاد تجاری صنعتی چابهار بر ساختار اجتماعی و فضایی شهز چابهار» و « پایان نامه مقطع دکتری آقای رحیم حیدری چپانه در دانشگاه تبریز در سال ۱۳۸۳ با عنوان ارزیابی برنامه ریزی صنعت توریسم در ایران» اشاره کرد.

با توجه به تاثیر مناطق آزاد در توسعه منطقه ای که مطابق با سیاست های کلان توسعه ملی و در راستای کسب درآمدهای غیر نفتی است و با توجه به اهداف اولیه مناطق آزاد مبنی بر بهره گیری از توان های بالقوه منطقه ای، جلب سرمایه های خارجی و ایجاد اشتغال، یکی از برنامه هایی که می تواند دستیابی به این اهداف را تسهیل بخشد توسعه صنعت گردشگری در این مناطق است. چگونگی دسترسی به این مهم، ضرورت بررسی نقش منطقه آزاد تجاری- صنعتی چابهار در توسعه توریسم منطقه ای را در پژوهش حاضر به خوبی نشان می دهد.

۳-۱ اهداف تحقیق

هدف اصلی:

هدف اصلی این تحقیق بررسی نقش منطقه آزاد چابهار در توسعه توریسم منطقه ای چابهار و بررسی مجموعه اقدامات منطقه آزاد در زمینه توریسم از بدو تاسیس (۱۳۷۲) تا به حال و یافتن راه حل هایی به منظور بهبود کارکرد منطقه آزاد در این بخش است.

اهداف فرعی:

- ۱- شناخت توانایی های توریستی منطقه و وضعیت بهره برداری از آنها.
- ۲- بررسی برنامه های در نظر گرفته شده از سوی منطقه آزاد برای گسترش توریسم در منطقه.
- ۳- شناخت نارسایی های مدیریتی، قانونی و اجتماعی مؤثر بر جذب توریسم در منطقه.
- ۴- آرایه روش ها و راه کارهای صحیح برای جذب هر چه بهتر و بیشتر توریست به چابهار.

۴-۱ کاربردهایی که از انجام این تحقیق متصور است

نتایج حاصل از این پژوهش می تواند در از بین بردن نقاط ضعف برنامه ها و کمک به بهبود وضعیت توریسم در منطقه از یک سو و تقویت همکاری ها بین سازمان منطقه آزاد با سایر سازمان ها و مردم در حوزه چابهار باشد.

۵-۱ استفاده کنندگان از نتایج پایان نامه

نتایج حاصل از این تحقیق می تواند راه گشای بسیاری از دانشجویان و محققین علاقمند به تحقیق در زمینه مناطق آزاد و توریسم شود، علاوه بر آن از نتایج این پژوهش، سازمان های مربوطه مثل: مناطق آزاد، سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، سازمان مدیریت و برنامه ریزی، محیط زیست و غیره می توانند استفاده های لازم را ببرند.

۶-۱ سوالات تحقیق

با توجه به سیاست های کلان اقتصادی کشور مبنی بر کاهش اتکا به صادرات نفتی و پتانسیل های صنعت توریسم در برآورده کردن بخشی از این هدف از یک طرف و پتانسیل های چابهار در زمینه گسترش صنعت توریسم، به ویژه وجود منطقه آزاد، که امتیاز مهمی برای آن به شمار می رود؛ این سوال اساسی مطرح می شود که منطقه آزاد چابهار چه تاثیری بر توسعه توریسم منطقه ای چابهار داشته و دارد؟

ما در این پژوهش به دنبال پاسخگویی به این سوال و سوالاتی به شرح ذیل می باشیم:

- ۱) آیا منطقه آزاد چابهار، زمینه های لازم برای توسعه توریسم را دارد؟
- ۲) آیا منطقه آزاد چابهار با توجه به قابلیت های بالای منطقه، توانسته است در زمینه جذب گردشگران داخلی و خارجی موفق باشد؟

۳) آیا منطقه آزاد توانسته است هماهنگی لازم بین خود و دیگر سازمان ها و مؤسسات از یک سو و مردم را از سوی دیگر برای پیاده کردن برنامه هایش در زمینه توسعه توریسم ایجاد کند؟

۷-۱ فرضیات تحقیق

- ۱) به نظر می رسد که شهرستان چابهار زمینه های لازم جهت توسعه کارکردهای توریستی را دارا می باشد.
- ۲) به نظر می رسد که منطقه آزاد چابهار در ایفای نقش خویش در زمینه جذب گردشگران داخلی و خارجی موفقیت چشمگیری بدست نیاورده است.
- ۳) به نظر می رسد که زمینه همکاری متقابل میان سازمان منطقه آزاد چابهار و سایر ارگان های ذیربط از یک سو و مردم از سوی دیگر در خصوص توسعه کارکردهای گردشگری فراهم نگردیده است.

۸-۱ نوآوری طرح

طبق بررسی های به عمل آمده از سوی نگارنده تا به حال پژوهشی با این عنوان صورت نگرفته است، بنابراین این پژوهش می تواند سنگ بنای تحقیقات بعدی در این زمینه باشد و نتایج این پژوهش می تواند الگوی روشن و منطقی در تجزیه و تحلیل مسایل پیچیده مناطق آزاد، در خصوص چگونگی توسعه توریسم در این نواحی باشد.

۹-۱ روش شناسی تحقیق

آنچه که نتایج برآمده از یک تحقیق را ارزشمند و قابل استناد می نماید روش تحقیق ساختارمند، هدفمند و علمی می باشد. هر تحقیقی مطابق با ماهیت و ساختار مسئله مورد بررسی نیازمند روش تحقیق متناسب با آن می باشد. (محمدی، ۱۳۸۵: ۱۰۳). هدف از روش شناسی، نیل به بالاترین سطح استانداردهای کنترل در تحقیق علمی است. داشتن معیارهای روش شناسانه در علم همان قدر اهمیت دارد که داشتن معیارهای اندازه گیری و سنجش. چنین معیارهایی، علاوه بر این که تعیین کننده اهدافی هستند که می بایست در فرآیند علمی از آنها پیروی شود، مبنایی را نیز برای تصحیح نتایج حاصل از شرایطی که نسبت به بهترین شرایط پایین تر است، فراهم می کنند (ازکیا و دربان آستانه، ۱۳۸۲: ۹۰).